

РЕФЛЕКСИВНИЙ АНАЛІЗ “ПСАЛМІВ ДАВИДОВИХ” ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Микола КУБАЄВСЬКИЙ, Світлана ЛУК’ЯНЕНКО

Copyright © 2014

Постановка проблеми. Наукові дослідження творчості Т. Шевченка перераховувати немає потреби, бо всі вони каталогізовані й містяться в кожній науковій бібліотеці України. Однак дослідники не аналізують такий глибоко філософський-моральнісний твір поета, як “Псалми Давидові”. Пояснювати це тим, що за часів радянщини творчість Шевченка “науково обґрунтовувалася” як атеїстична – безперспективно, тому що вся його творчість пронизана основними настановами і вимогами християнського віровчення. Та ніхто й ніколи не вірив таким “дослідженням”. Справа в іншому – у відсутності цілісного інтерпретаційного підходу до усіх десяти псалмів, який об’єднує їх в органічну цілісність за смисловою спрямованістю. Оскільки вони змістовно різні, то виникає спокуса застосувати до кожного з них окремий підхід, метод аналізу, адекватний змісту кожного псалма, що призведе до розпорошеності смислової єдності цього твору. У пропонованій статті автори спробували використати рефлексивний аналіз “Псалмів Давидових”, який проникає у надособистий, імперсональний духовний світ, розкриває органічну єдність, смислову цілокупність його конгеніального твору.

Метою дослідження є використання креативних можливостей рефлексії у її застосуванні до розуміння смислу найзагадковішого і найцікавішого твору Шевченка – “Псалми Давидові”. Оскільки псалми одвічно привертають увагу дослідників – методологів, філософів, філологів, культурологів, теологів – своїм пісенно-поетичним сприйняттям буття, заглибленням людини у сферу духовного, наповнену потужною світлою енергетикою, якою заряджається людина, то ми прослідковуємо її трансформацію в мислєдіяльність. Автори розглядають рефлексію на основі діалогу, відношення “Я” до “Іншого” як до рівноцінного, як до осмислення “Іншого” у самому

собі, як осягнення змісту своєї сутності. Рефлексія, фондована на такому відношенні, є самопізнанням через сутнісні аспекти “Іншого”, співбесідою душі з самою собою як з “Іншим”, з Абсолютом, що зорієнтована на дію, вчинок, оцінку, самоконструювання.

Виклад основного матеріалу. Тараса Григоровича ще за життя високо оцінювали українські філософи, такі як П. Куліш, М. Костомаров, росіяни: письменник, літературний критик, демократ М. Чернишевський, революціонер М. Петрашевський, письменник С. Аксаков, письменник-декабрист М. Плещєєв, французький письменник Еміль Дюван та ін. У 1846 році П. Куліш писав: “Пророчі ноти національної кобзи Шевченка були пророчим плачем і пророчим зиванням Кобзаря Кобзарів українських. Сам Шевченко зробився не тим, яким я покинув його, їдучи з України... Це вже був не Кобзар, а національний пророк” [Цит. за 9, с. 263]. До цього слід додати ще й такий, не згадуваний у нашій літературі факт, як оцінка Шевченка високопоставленими савновниками тогочасної Російської імперії. У 1990 році Інститутом історії АН УРСР та ЦДІА УРСР у місті Києві були опубліковані документальні матеріали слідчої справи Кирило-Мефодіївського товариства у трьох томах. У другому томі цього видання вміщено звернення 12 квітня 1847 року шефа жандармів, начальника III відділення царської охоранки генерала О.Ф. Орлова до президента Академії мистецтв герцога М. Ліхтенберзького терміново повідомити йому, “якої думки про Шевченка його викладачі”. 14 квітня 1847 року останній інформує, що у 1845 році Шевченко визнаний академією вільним художником і додає, що він має талант до поезії, “на малоросійській мові пише вірші, котрі високо оцінюються людьми, які володіють цією мовою”. Він підкреслює, що Шевченко був “людиною

високоморальною, хоча до певної міри мрійником, шанувальником малоросійської старовини. Ніяких компрометуючих матеріалів на нього до Академії не надходило” [5, с. 197].

Однак були і є ті, кого природа обділила не лише серцем, а й... Так, “великий” російський літературний критик і публіцист, революціонер-демократ, “філософ” В. Белінський після засудження Шевченка писав: “Ох эти мне хохлы! Либеральничают во имя галушек и вареников со свиным салом... Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля (“Сон” і “Кавказ” – авт.)... Я не читал этих пасквилей (і це пише знаний критик), и никто из моих знакомых не читал. Шевченко послали на Кавказ за эту литературу солдатом. Мне не жаль его: будь я судьей, я сделал бы не меньше”, – це одкровення мовою оригіналу літератора і християнина [4, с. 554]. У часи нашої незалежності, часи дикого свавілля олігархів, також нівелюється велич Кобзаря. Відомий український письменник П. Загребельний з цього приводу пише: “Нинішні пігмеї нахабно і безкарно риють кротовиська біля підніжжя національного генія. Бо їх захоочує влада, для якої не існує ніяких цінностей, окрім придбаних за викрадені в народ гроші “мерседесів” і фальшивих новособорів на святих каменях давнини. Що їм Шевченко, Франко, Леся Українка чи якийсь там Тичина. Головне: курс акцій, ринкова кон’юнктура” [3, с. 11].

Тарас Шевченко звернувся до псалмів не випадково. Він ще змалку ознайомився з ними, коли вчився грамоти у дяка і так засвоїв деякі з них, що переписував їх із збірки віршів Г. Сковороди [6, с. 282]. Вони були для нього духовною підтримкою у житті, надавали сил переносити усі знуцання упродовж всього нелегкого життя. А Шевченко був 24 роки у кріпацтві, десять років у неволі. Тільки 13 років він міг бути вільною людиною, і то під пильним наглядом поліції. Тому твір “Псалми Давидові” у його творчому доробку не є чимось випадковим, а органічно вписується в контекст всієї поетичної творчості. Живучи з 1832 року в Петербурзі й навчаючись в Академії мистецтв, Шевченко багато чого побачив, багато чого наслухався й пережив, щоб добре збагнути цю, до межі зіпсуту систему державного правління. Кріпацтво завдало йому особисто великого горя і багато страждань. Прибувши вперше в Україну в 1843 році, а потім знову у 45-му, він придивляється до неї й до своїх поневолених земляків уже не дитячими наївними очима, а очима зрілої молоді людини із

сформованим світоглядом, яка розуміла причину людського горя, відрізняла поневолювача від поневоленого, насильника від несилуваного. Ті глибокі враження і переживання він висловив у своїй творчості 1843–1845 років під назвою “Три літа”, куди входять і “Псалми Давидові”. Ідеї, норми і цінності, виражені у цих псалмах, проходять через усю творчість поета: “Царі” (1847), “Подражаніє Ізекіїлю” (Розділ XIX) (1859), “Подражаніє Осії” (Розділ XIV) (1859), “Подражаніє Ісаїї” (Розділ XXXV) (1859), “Подражаніє XI псалму” (1859), “Марія (Поема)” (1859), “Молитва” (1860), “І Архімед, і Галілей” (1860).

Псалми (від грецьк. ψαλμοί – пісноспів) – збірка 150 духовних пісень іудейської релігійної лірики VI ст. до н.е. За своїм змістом вони різноманітні: славлення Бога, молитви і благання до Нього, скарги і прокляття на адресу відступників від Божих Заповідей і Настанов, філософські роздуми про смисл життя, повчання про добродесне життя тощо. Від сивої давнини і до наших днів вважають, що автором більшості з них був Давид – цар ізраїльсько-іудейської держави. Незважаючи на те, що Книга Псалмів (Псалтир) відноситься до Старого Заповіту, її видають разом з Новим Заповітом – Євангелієм, тому що дух псалмів звертається до віруючих у висловах, які співпадають з вірою, любов’ю і надією на Спасителя.

Віруючі всіх часів вивчали і вивчають псалми напам’ять, їх виголошують при різних ситуаціях: читали і читають під час богослужінь, виразами і метафорами псалмів віруючі звертаються до Бога в молитвах, їх словами прощають і відпроваджують небіжчиків, утішають засмучених і зажурених. Детально був обізнаний із змістом псалмів Ісус Христос. У Євангелії від Луки повідомляється про Його зустріч з апостолами після воскресіння, на якій він сказав, що є багато пророчень про Нього: “Ось те, про що Я говорив вам, коли ще був з вами. Потрібно, щоб здійснилось усе, що написано про Мене в Законі Мойсеєвім, у Пророків і в Псалмах” [Лк. 24:44]. Так псалом більше як за 500 років до народження Ісуса Христа чітко зображає картину Його страждань під час розп’яття, де сказано, що злочинці оточили мене, “вони прокололи руки Мої і ноги Мої”, “Вони ділять ризи Мої між собою і кидають жереб на одяг Мій”. А останні слова, які Ісус висловив на хресті “Боже мій, Боже Мій! Навіщо Ти покинув Мене?” є вступними словами цього псалма [Пс. 22].

Книга псалмів (Псалтир) займає важливе місце у християнській культурі – здійснила потужний вплив на фольклор і словесність європейських народів, у середньовіччі була основним посібником для оволодіння грамотою, широко використовувалася і використовується у богослужінні. В Україні псалми набули популярності у XVI–XVII століттях у формі пісень. Їх інтерпретували священослужителі, поети, філософи (І. Вишенський, Данило С. Туптало, Г. Сковорода), виконували у храмах і церквах, співали мандрівні дяки, бандуристи, бурсаки-школярі.

При осмисленні “Псалмів Давидових” Т. Шевченка ми зосереджували увагу на спільному правилі, принципі, який наскрізно пронизує усі десять псалмів, і з’ясували, що, незважаючи на їхню змістовну різноаспектність, у кожному з них здійснюється безперервний діалог автора із самим собою, нібито з кимось більш значимим, сутнісно вартіснішим, ціннісно вагомим. Реалізується такий діалог в актах самопізнання, самоаналізу, в низці роздумів над власним духовним станом, тобто **рефлексією**.

У філософській літературі є, приміром, такі визначення даного поняття: “Рефлексія (від лат. *reflexio* – розмірковування, спрямоване на самого себе). Термін для позначення такої риси людського пізнання, як дослідження самого пізнавального акту, діяльності самопізнання, самоусвідомлення власного Я” [11, с. 440].

Рефлексія – форма теоретичної діяльності, спрямована на осмислення своїх власних дій та законів; діяльність самопізнання, спрямована на усвідомлення сутності мислення про мислення [7, с. 422].

Рефлексія – принцип мислення, спрямований на осмислення й усвідомлення власних форм і передумов; сутнісно-предметний аналіз змісту і методів власного пізнавального процесу [12, с. 579].

Рефлексія – тип філософського мислення, спрямований на осмислення та обґрунтування власних передумов, звернення свідомості на саму себе, тотожність пізнаючого з пізнаваним (єдність суб’єкта і об’єкта в самосвідомості). Суб’єкт набуває статусу трансцендентального суб’єкта, а об’єкт – трансцендентального об’єкта. Тотожність першого і другого виражає творчі можливості рефлексії [1, с. 828].

Узагальнене визначення значущості концепту “рефлексія” дає А.В. Фурман, обґрунтовуючи, що він (концепт) є ефективним засобом наукового пізнання й інструментом мислєдїяльності, який

креативно використовується у гносеології та методології для розуміння логіко-змістових і значеннєво-сміслових рівнів професійного методологування [13, с. 72–73].

Історія духовного розвитку людства свідчить, що найдавнішою і найпоширенішою формою рефлексії є діалогічно-моральнісне, релігійно-мотивне, рефлексивно-смісловє спілкування людини з Богом. Ці десять псалмів Шевченка – це своєрідні мотиви, спрямовані на одвічно глибинні, індивідуально-духовні основи життєдіяльності. Духовне співбуття людини з Богом, пошук нею фундаментальних основ особистісного буття роблять її співтворчою, співконструктивною всеосяжній божественній суті, формують імперативну поведінку дотримання Божих Заповітів і Настанов. “Бо переступ Божої Заповіді, – зазначає В. Домашовець, – понижує людину, бо гріх грабує в неї людяність, бо безбожність схудоблює її й ставить на рівень нерозумної тварини, яка живе тільки на те, щоб їсти, і є тільки тим, що їсть і що п’є” [2, с. 17]. У процесі рефлексивно-сміслового діалогу формується те, що називається людяність, яка повинна бути з нами завжди і всюди, за будь-яких обставин. Шлях принципового жорсткого і безкомпромісного самоаналізу власного Я через рефлексію духу є творенням людиною самої себе, здійсненням величного духовного подвигу.

Якщо у філософській рефлексії визначальну роль відіграє дискурсивне логічне мислення, то у діалогічній рефлексії – продуктивна здатність творчої уяви, яка продукує мисленеві образи, ситуації, картини світу. У створенні цих образів важливу (якщо не вирішальну) роль виконує абстрактний відхід від дійсності, переформатування, конфігурація чуттєвих сприйнять, душевних переживань, з допомогою яких здійснюється мисленнєве конструювання уявлень бажаного майбутнього, того, що має бути, доленосного, вимріяного, святого. Стимули виникнення і функціонування продуктивної здатності творчої уяви є неспівпадіння між тим, що є, і тим, що повинно бути. Щоб стати ефективним засобом мислєдїяльності, суб’єкт з допомогою діалогічної рефлексії вибудовує світ бажаного майбутнього в усіх його модусах та атрибутах, використовуючи певні концепти (найабстрактніші поняття – найширші за обсягом і найбідніші за змістом, що функціонують у свідомості як ще не виголошені ідейні згустки символів).

Центральним концептом, ядром, концентром кожного Шевченкового псалма є **Бог**. Цей

концентр утворює систему смислових центрів – цілісну сукупність інтеріоризованих ідей, уявлень, станів душі, сфокусованих на глибинні загальнолюдські універсалії культури, такі як віра, воля, доля тощо. Як загальнолюдська універсалія культури, концепт “Бог” більше тисячі разів зустрічається у Шевченковому творчому спадкові, відіграє першорядну роль і в поезії, і в прозі, і в автобіографічних нотатках, і в його епістолярній спадщині. У розумінні цієї універсалії Шевченко використовує християнську традицію, обґрунтовану античним філософом Платоном про “Єдине” як трансцендентний першопочаток, котрий вище усіх першопочатків і першокатегорій. Воно не має ніякого відношення до сутнісного, не є світовою ідеєю (Платон), світовим розумом (Анаксагор), а передує суцільному, ідеї, розуму і є породжуючим топосом (від грецьк. τόπος – місце). Бог не просто один, а тільки один і єдиний, абсолютне буття, що упроявнюється у Слові-Логосі. Він учора, сьогодні й навіки Той Самий – тобто вічний. Для характеристики визначальної ознаки Слова Божого Шевченко звертається до псалма 11-го, у якому підкреслюється, що ці “слова чисті, як срібло, очищене від землі, в горнилі сім розпереплавлене” [Пс. 11], і поетично їх переінтерпретує: “Наче срібло куте, бите / І семикрати перелите / Огнем в горнилі” [6, с. 44].

Абсолютна тотожність Самому Собі та подібність Собі Самому привела до протиставлення божественного і людського. Шевченко долає це протиставлення, обґрунтовуючи ідею союзу між Богом і Людиною. Людині не обійтися без Бога, а Богу – без Людини. Людська життєдіяльність немислима без віри в Бога, без молитви до Нього, без Божої допомоги. Але й Бог потребує Людини з її індивідуальністю, духовною і практичною діяльністю для презентації й створення своєї досконалості. У Шевченка Людина і Бог у своїх взаємодіях, взаємопоеднанні утворюють цілісності, формально не схожі з первинно біблійними. Підносячи Людину на рівень Бога, він долучає божественне, трансцендентне до людської сутності, а людське, тілесне одухотворює, обожнює. Олюднення божественного й обожнення людського здійснюються через редукцію духу – переосмислення священних образів у координатах індивідуальної свідомості.

До Бога як до Абсолюту поза буттям Шевченко звертається у кожному псалмі. У першому, на основі Божого Закону, він відмежовує блаженних, праведних, добрих людей від “лу-

кавих, нечестивих” і злих. Доходить висновку, що “діла добрих оновляться, / Діла злих загинуть” [6, с. 205]. У дванадцятому Шевченко молитовно звертається до Бога, просячи у нього спасіння: “Спаси мою душу / Спаси мене, помолюся / І воспою знову / Твої блага чистим серцем, / Псалмом тихим, новим”. Просить Бога звільнити народ від ворога: “Поможи нам, ізбави нас / Вражої наруги / Поборов Ти першу силу (Польщу – авт.), / Побори ж і другу, / Ще лютішу (Москву – авт.)”. Шевченко вірить, що Бог pomoже нам “Встать на ката знову” [Пс. 43]. Гнівню засуджує богохульство у 52-му псалмі, бо тільки: “Пребезумний в серці скаже, що Бога немає”, а “Хто ж пошле нам спасеніє, / Верне добру долю?” і вірить, що: “Бог нам верне волю, / Розіб’є неволю” [6, с. 206]. Незважаючи на те, що проти нього “встали / Сильнії чужії”, Шевченко у 53-му псалмі вірить у Божу допомогу: “А Бог мені помагає, / Мене заступає”. Просить Бога: “суди землю / І судей лукавих!”, бо “На всім світі Твоя правда, / І воля, і слава” [Пс. 81]. Господь Бог лихих карає, стверджує він у 93-му псалмі, а йому Він буде Пристанищем і Заступником, вірить, що “воздасть їм за діла їх / Криваві, лукаві, / Погубить їх, і їх слава / стане їм в неславу”. Господь дбає про злагоду між людьми, про велику сім’ю і тихий будинок: “І пошле їм добру долю / Од віка, до віка” [Пс. 132]. У 136-му псалмі славить того, хто боронить і допомагає невільникам: “Блаженний той, хто заплатить / За твої кайдани!”. А смисл останнього 149-го псалма співпадає із смислом першого. Бог карає неправих, правим помагає, і вірить, що обов’язково праведні “осудять неправедних / Судом своїм правим, / І вовіки стане слава, / Преподобним слава!” [6, с. 209].

Автор ґрунтовного історико-порівняльного дослідження “Псалмів Давидових” В. Домашовець зазначає, що світогляд Тараса Шевченка “був християнський, просякнутий біблійними ідеями, оснований на новозаповітній етиці християнства... Внаслідок цього дехто, жартуючи, називав його навіть “біблейцем”, бо казали, що в його творах було “забагато моралі, забагато осуду всякої несправедливості”” [2, с. 50].

Найвище буття, усеохопленість, усеомогутність і святість Бога виражені мовою Святого Письма, якою Він звертається до Людини, а вона цією ж мовою звертається до Бога. Шевченко просить Бога розкинути ці “Святі Сло-

ва” по всій землі: “Щоб Слово пламенем взялось, / Щоб людям серце розтопило / І на Україні понеслось / І на Україні святилось / Те слово... Божеє кадило” [6, с. 426]. І лише при умові звільнення України поет клятвено присягається: “Я... все покину і долину до самого Бога / Молитися...” [6, с. 213]. Однак молитвою не завершується єдність Шевченка з народом, він запевняє: “Воскресну нині ради їх, / Людей закованих моїх. / Я на сторожі коло їх поставлю Слово” [6, с. 447]. “Боже Слово, – зазначає Ірина Фаріон, – через Шевченка потверджувало нашу країну й почало творити окрему державу в історично межовій ситуації. Тоді лише Слово могло дати максимальний ефект у боротьбі за Україну” [6, с. 545]. Більше того, розмовляти з Богом може кожна людина, і не будь-де. Академік Мирослав Попович пише, що ідеальне місце для цієї розмови знаходиться на “вершині світу”, де близько сходиться Небо і Земля, у степу на могилі. А розмовляють з Богом козаки-характерники, кобзарі й пророки. “Кобзар – бо тільки він одинокий, “сирота”, може розмовляти з Богом, як рівний” [6, с. 378]. Невипадково Тарас Шевченко і за життя, і у наші дні ідентифікується як Кобзар.

Осягнення Бога здійснюється через таку загальнолюдську універсалію культури, як “віра”. Віра – це раціонально необґрунтоване прийняття за істину того, у що вірять (Бог, доля, щастя, безсмертя душі), та дії, що відповідають цим почуттям. У Шевченка віра належить до сфери духовної життєдіяльності, котра уможливорює трансцендентування, тобто входження в надособистісний, імперсональний світ. Реалізується воно різноманітними формами духовно-практичної діяльності: молитва, піст, пошанування рідних і близьких, поклоніння Божій правді, у яких людина абстрагується від буденності, долучається до надреального, святого. Порятунок від сумної, обридної і вмертвляючої одноманітності повсякденної буденності долається її одухотвореністю, прагненням до гармонії, краси і досконалості. Здійснюється такий перехід саме з допомогою віри, оскільки вона живить фантазію, сакралізує всі форми мислєдіяльності, підсилює національні почуття. Тому ми Україну називаємо “ненькою”, “матір’ю”. Дніпро для Українця – не просто ріка, а щось святе, живе і рідне. Почаїв і Зарваниця – не тільки населені пункти Тернопілля, а й визначні Духовні Святині. Існує неспівмірна суттєва відмінність між просто днем і Великим Днем, між просто вечерею

і Святою Вечерею тощо. Перехід від буденного, приземленого до піднесено святкового здійснюється через віру.

У кожному псалмі Шевченко вибудовує мисленеву реальність з позицій бездонних глибин своєї віри, пов’язуючи існування з неможливою можливістю. Тому буття у вірі – це не реальна буденність, а спосіб існування, екзистенційне прагнення душі до вічності, що здійснюється через віру, а вона неможлива без Бога. Визначаючи віру як здатність людини щось приймати як вірне, хоча воно (це особисте прийняття) не доведене теоретично й непідкріплене досвідно, таке прийняття можливе тільки через рефлексивну діалогічність, себто через здатність як можливість внутрішнього спілкування, розмови Я з Богом. Діалог реалізується під час молитви, богослужіння, медитації з допомогою усного чи внутрішнього мовлення, яка завдяки комунікативній функції створює ефект розмови Я з Богом і Бога з Я. Яскравим прикладом рефлексивної діалогічності є слова Господньої молитви “Отче наш” і “Псалми Давидові” Тараса Шевченка.

Наскрізною ідеєю унікального твору є віра в те, що: – *Прийде Божа кара на злочинців і – милість до безневинних* (Пс. 1), *бо діла добрих оновляться, діла злих загинуть* (Пс. 12); *душа його спасеться від лютої муки* (Пс. 43), *що Бог звільнить український народ від ворожої наруги і допоможе йому встати на ката знову* (Пс. 32); *Бог йому помагає і заступається за нього* (Пс. 81); *буде Бог судити злих і суддів лукавих* (Пс. 93). *Господь Бог лихих карає, а йому Він буде Заступником* (Пс. 132); *сім’ї добрій і тихій Бог пошле добру долю* (Пс. 137); *блаженний, хто відомстити за поневолення невинних* (Пс. 149).

У творі “Псалми Давидові” з універсаліями “Бог” і “віра” органічно пов’язана така загальнолюдська універсалія культури, як “воля”. Воля – свідомо саморегуляція суб’єктом своєї життєдіяльності, векторально спрямованої на досягнення мети морально обґрунтованими засобами. В актах волі суб’єкт рефлексує над основними складовими своєї діяльності: потребою, на задоволення якої вона спрямована; предметом діяльності, її засобами й результатом. Діяльність реалізується аж ніяк не через потурання своїм примхам, імпульсивним бажанням негайного задоволення потреб, а навпаки – у боротьбі з собою, власною обмеженістю, пихою, самозакоханістю. Швидкоплинні фізіологічні потреби “я хочу” стримуються, гальмуються й регулюються вольовою домінантою

“я змушений”, “так потрібно”. Діалогічна рефлексія, використовуючи продуктивну здатність творчої уяви, спрямовує мислєдїяльність на вхід в імперсональний духовний світ, за межі “тут і тепер” у сферу “там і тоді”. Екзистенційність (лат. *existentia* – існування) “я живу, бо вірю” змінюється інтенційністю (лат. *intentio* – прагнення) “я живу, бо прагну, волю”.

Розуміючи волю як важливу мету усіх людських устремлінь, Тарас Шевченко різко осуджує один з найтяжчих видів зла у міжлюдському спілкуванні – поневолення та експлуатацію людини людиною. Він гнівно виступає проти тих, хто не дотримується Божого Закону, і підтримує поневолених, котрі живуть по Божому Заповіту. Проблему волі Шевченко розглядає у різних контекстах. Так, у 52-му псалмі він ілюструє її вирішення у несправедливому, морально зіпсутому суспільстві, керманічі якого на словах вірують у Бога, але ділами своїми різко суперечать християнському віровченню та основним нормам християнської моралі. Бог і віра у такому суспільстві використовуються лише в обрядовій формі й церемоніальному значенні, а воля зводиться до уседозволеності панівних кланів. Там, де влада править обманом, насильством і жорстокістю, її прислужники створюють міф, “формують” громадську думку про відсутність Бога. Саме їх Шевченко називає “пребезумними”, “лукавими” людьми. То чи можуть такі “люди”, постійно здійснюючи велике зло, вирішити проблему волі для кріпаків? Відповідь на це важливе питання у Шевченка була різко негативною, бо серед них “Нема добре творящого, / Нема ні одного”. Тому закономірно в нього виникає наступне запитання: “Хто ж нам верне добру долю?”. І Шевченко, натхненний вірою й осяяний надією, закінчує цей псалом у піднесеному, позитивному і рішучому тоні: “Колись Бог дасть нам волю, / Розіб’є неволю” [6, с. 206].

У старому Заповіті мовиться, що, даючи людям Свій Закон і, доручивши чинити Його правосуддя, Бог наказав їм, щоб вони, як Божі діти, розуміли волю Отця свого і сумлінно її виконували. Але ніколи Бог не дозволяв правителям і суддям бути недоторканими і невідповідальними за свої дії при виконанні службових обов’язків. Ще у сиву давнину була створена фальшива доктрина про божественне право правителів, згідно з яким, царі, князі, судді, священики й державні чиновники не підлягають законам держави і не відповідають ні перед ким на Землі, а тільки перед Богом.

Кожна спроба громадян примусити їх відповідати за злочини – це злочин проти влади і бунт проти Бога, бо вони є Його представниками на землі. У 81-му псалмі описаний “Божий Суд” над “земними божками”, у якому Шевченко Божими Словами звертається до царів та суддів: “Доколи будете стяжати / І кров невинну розливати / Людей убогих? А багатим / судом лукавим помагати?”. Звертається до Бога: “Встань же, Боже, суди землю / І судей лукавих. / На всім світі твоя правда, І воля, і слава”.

Отже, рефлексивний аналіз “Псалмів Давидових” Тараса Шевченка показує, що він не створював віршів-переспівів церковнослов’янських першотекстів, а витворив цілісну десятичастинну поему, в якій кожний псалом насичений потужним духовно-енергетичним потенціалом, котрий відмежовує святе, чесне, світле, добре і справедливе від гріховного, безчесного, темного, злого і несправедливого. Це – твір самодостатній і самоцінний, змістовний і повчальний, спрямований на пошук і повернення до життя втрачених святих співчуттів, очищених від атеїстичних “розумвань”. У своїх роздумах, сподіваннях, надіях і сумнівах Тарас Григорович завжди на стороні переживань, тривог та болів окріпаченого українського народу. Ми зобов’язані розуміти й обстоювати, берегти і примножувати основні ідеї нашого Генія, утілювати його гуманістично-національні помисли в життя, серед яких найважливішою є ідея державної незалежності України.

1. Грищанов А.А., Абушенко В.Л. Рефлексія // Новейший философский словарь. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с.

2. Домашовець В. Псалми Давидові в поетичних творах Т. Шевченка. – Оттава: Морріс Плейнс, 1992. – 160 с.

3. Загребельний П. Український шлях // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 5–14.

4. Зубков М. Післяслово / Кобзар. – Харків: Школа, 2004. – С. 568–574.

5. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. / АН УРСР. Археограф. Комісія та ін. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – 696 с.

6. Шевченко Т. Кобзар. – Харків: Школа, 2014. – 576 с.

7. Огурцов А. Рефлексія / Философская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1967. – Т. 4. – С. 422–423.

8. Попович М. Нариси культури України. – К.: АртЕк, 2001. – 728 с.

9. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – 550 с.

10. *Фаріон І.* Я на сторожі коло їх поставлю Слово / Шевченко Т. Кобзар. – Харків: Школа, 2014. – С. 5–11.
11. *Філософський словник /* За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. – 580 с.
12. *Філософський енциклопедический словарь.* – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
13. *Фурман А.* Парадигма як предмет методологічної рефлексії // Психологія і суспільство. – 2013. – №3. – С. 72–85.

АНОТАЦІЯ

Кубаєвський Микола Кузьмич, Лук'яненко Світлана Васильівна.

Рефлексивний аналіз “Псалмів Давидових” Тараса Шевченка.

У статті використовуються креативні можливості такого ефективного засобу мислєдєятельності, як рефлексія при осмисленні твору Т. Шевченка “Псалми Давидові”. Проаналізований цілісний інтерпретаційний підхід до цього твору і теоретично обґрунтована його органічна єдність за світоглядною спрямованістю. Логічно досліджене світоглядне наповнення таких загальнолюдських універсалій культури, як “Бог”, “Людина”, “віра”, “воля” у їх взаємодії і взаємопроникненнях, котрі рефлектують – одна через іншу – божественне, трансцендентне, що задіюється в людську сутність, а людське тілесне одухотворяється, обожнюється. Олюднення божественного й обожнення людського здійснюються в актах самопізнання, самоаналізу, самооцінки, саморегуляції, тобто у лоні різних форм цілеспрямованої рефлексії.

Ключові слова: *творчість Тараса Шевченка, рефлексія, Кирило-Мефодіївське товариство, кріпацтво, Євангелія, псалми, Ісус Христос, діалог Людини з Богом, творча уява, діалогічна рефлексія, християнський світогляд, Слово, молитва, віра, воля, зло, влада, державна незалежність України.*

АННОТАЦИЯ

Кубаевский Николай Кузьмич, Лукьяненко Светлана Васильевна.

Рефлексивный анализ “Псалмов Давидовых” Тараса Шевченко.

В статье использованы креативные возможности такого эффективного средства мыслєдєятельности, как рефлексия при осмыслении произведений Т. Шевченко “Псалмы Давидовы”. Проанализирован целостный

интерпретационный подход к этому произведению, теоретически обосновано его органическое единство по мировоззренческой направленности. Логически исследована мировоззренческая наполненность таких общечеловеческих универсалий культуры, как “Бог”, “Человек”, “вера”, “воля” в их взаимосвязях и взаимодополнениях, которые рефлексировать – одна через другую – божественное, трансцендентальное, входящее в человеческую сущность, а человеческое, телесное одухотворяется, обожествляется. Очеловечивание божественного и обожествление человеческого осуществляются в актах самопознания, самоанализа, самооценки, саморегуляции, то есть в контексте разных форм целенаправленной рефлексии.

Ключевые слова: *творчество Тараса Шевченко, рефлексия, Кирило-Мефодиевское общество, крепостничество, Евангелие, псалмы, Иисус Христос, диалог Человека с Богом, творческое воображение, диалогическая рефлексия, христианское мировоззрение, Слово, молитва, вера, воля, зло, власть, государственная независимость Украины.*

ANNOTATION

Kubayevskiy Mykola, Lukianenko Svitlana.

Reflexive Analysis of “David’s Psalms” by Taras Shevchenko.

The article uses the creative opportunities of such efficient way of thought activity as reflection in understanding the T. Shevchenko’s “David’s Psalms”. The integral interpretational approach to this work has been analyzed and its organic integrity of sense direction has been theoretically substantiated. The outlook filling of such universals of culture as “God”, “Human”, “faith”, “will” in their interaction and interpenetration, which reflect – one through another – divine, transcendental, has been logically researched. The last one is executed into a human essence, and human physical is spiritualized. Humanizing the divine and divinization of human is executed in the acts of self-knowledge, self-analysis, self-evaluation, self-regulation, which is in the bosom of different forms of directed reflection.

Key words: *creation of Taras Shevchenko, reflection, Cyril and Method society, serfdom, Gospel, psalms, Jesus Christ, dialog of Man with God, creative imagination, dialogic reflection, Christian world view, Word, prayer, faith, will, evil, power, state independence of Ukraine.*

Надійшла до редакції 3.01.2014.